

Dr hab. Andrzej Korybski,
profesor nadzwyczajny UMCS, Katedra Teorii i Filozofii Prawa,
recenzent w postępowaniu habilitacyjnym dr Wojciecha Dzięziaka

Lublin, 2 listopada 2015 r.

Recenzja

osiągnięć naukowych oraz aktywności naukowej dr Wojciecha Dzięziaka

Uwagi wstępne

W związku z powołaniem mnie na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dr Wojciecha Dzięziaka (decyzją Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 1 września 2015 r. - pismo BCK-I-L-7859/15), przedkładam opinię zawierającą wymaganą przepisem art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 z późn. zm.) ocenę osiągnięć naukowych uzyskanych po otrzymaniu stopnia doktora oraz ocenę aktywności naukowej dr Wojciecha Dzięziaka. Recenzja składa się z czterech części:

- 1/ oceny opublikowanej pracy naukowej dr W. Dzięziaka pt. „O prawie słusznym (perspektywa systemu prawa stanowionego)”, wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, 309 stron;
- 2/ oceny pozostałych osiągnięć naukowych dr W. Dzięziaka, uzyskanych po otrzymaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych;
- 3/ oceny aktywności naukowej dr W. Dzięziaka;
- 4/ konkluzji.

Andrzej Korybski

Ad 1/ Ocena opublikowanego dzieła naukowego dr W. Dziedziaka pt. „O prawie słusznym (perspektywa systemu prawa stanowionego)”, przedstawionego jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Zaproponowana jako osiągnięcie naukowe monografia naukowa została opublikowana 16 lat po uzyskaniu przez dr W. Dziedziaka stopnia naukowego doktora nauk prawnych (stopień został nadany w dniu 28 czerwca 1999 r. na podstawie obrony rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. H. Groszyka, pt. „Sankcje prawne i moralne. Studium teoretyczno prawne”). Przedstawiona niżej ocena monografii ma prowadzić do odpowiedzi na pytanie, czy wskazane osiągnięcie naukowe dr W. Dziedziaka stanowi znaczny wkład w rozwój prawa/prawoznawstwa jako dyscypliny naukowej, a w szczególności w rozwój teorii i filozofii prawa jako części prawoznawstwa.

Habilitant określił podjęty problem badawczy jako udzielenie rozwiniętej, uargumentowanej odpowiedzi na pytanie, czym jest prawo słusne w systemie prawa stanowionego (s. 9 monografii); system prawa stanowionego jest dla niego pojęciem zbiorczym, odnoszącym się do porządków prawnych opartych na kulturze prawa stanowionego. Kulturę prawa stanowionego dr W. Dziedziak odniósł do trzech fundamentów kulturowych: greckiej filozofii prawa, spuścizny prawa rzymskiego oraz etyki chrześcijańskiej. Podkreślenia wymaga sposób sformułowania problemu badawczego: Habilitant jest zainteresowany nie tyle udzieleniem odpowiedzi na pytanie, jak było i jest rozumiane pojęcie prawa słusznego, ile zajęciem fundamentalnego, substancjalnego stanowiska co do istoty prawa słusznego. Swoje stanowisko dr W. Dziedziak odniósł przy tym przede wszystkim do porządku prawnego współczesnego państwa (na przykładzie porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej), o czym świadczy zawartość rozdziałów III, IV i V, zdecydowana większość przywołanej w monografii literatury oraz wykorzystanych źródeł prawa. I choć w rozdziałach I oraz II Habilitant wprowadził szerszą perspektywę filozoficzno-kulturową, sięgającą starożytnych koncepcji filozoficznoprawnych oraz przejawów porządku prawnego Imperium Rzymskiego, to jednak po lekturze monografii nie ulega dla mnie wątpliwości, że rzeczywistym adresatem jego koncepcji słusznego prawa mają być organy stanowiące i stosujące prawo w takich porządkach ustrojowo-prawnych, jak porządek Rzeczypospolitej Polskiej. To właśnie te organy w swojej aktywności mają kierować się wskazówkami dotyczącymi prawa słusznego, w zasadniczych ramach aksjologicznych tych porządków.

Czytelnik nie znajdzie w związku z powyższym w monografii przeglądu podstawowych stanowisk filozoficznych oraz precyzyjnego przedstawienia miejsca koncepcji Habilitanta w różnorodności założeń dotyczących bytu (w tym bytu społeczno-prawnego) oraz poznawalności bytu i sposobów jego poznawania. Dr W. Dziedziak oparł bowiem swoje stanowisko na aksjomatycznie określonych podstawach ontologicznych (wartości odznaczają się obiektywnym bytem) i gnoseologiczno-epistemologicznych (wartości są poznawalne, a sposób ich poznania jest wyznaczony zasadniczo przez intuicję badacza w jego obrazie rzeczywistości ustrojowo-prawnej). W konsekwencji intuicja badacza w połączeniu z odpowiednią interpretacją przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (przeprowadzoną

w rozdziale III) podpowiedziała Habilitantowi uznanie wartości prawdy, dobra, sprawiedliwości oraz godności człowieka za substancjalne treści prawa słusznego. Te wartości są, w koncepcji Habilitanta, wyznacznikami prawa słusznego, wykluczającymi dowolność i arbitralność w procesach stanowienia i stosowania prawa. Nie ma więc w monografii pogłębionej dyskusji z przedstawicielami odmiennych założeń i koncepcji, jest natomiast zwarty wykład charakteryzujący wskazane wyżej wyznaczniki prawa słusznego oraz ich zastosowania do opisu i oceny procesów stanowienia i stosowania prawa.

Dopełniające znaczenie ma także pojęciowa analiza wyznaczników słusznego prawa, choć taki charakter mają częściowo rozważania zawarte w rozdziale II monografii. Habilitant poddał analizie pojęciowej wybrane rozumienia zarówno słuszności, jak też jej treściowych wyznaczników: prawdy, dobra tzw. godziwego (w ramach którego odniósł się również do rozumienia terminu „dobro wspólne”, kluczowego dla wielu współczesnych porządków konstytucyjnych) oraz sprawiedliwości. Pomimo tytułu sugerującego analizę pojęciową treść rozdziału II wykracza poza rozważania semantyczne, zawierając także tezy charakteryzujące analizowane wartości jako obiektywne zjawiska porządków i kultur prawnych. Tezy te zostały następnie rozwinięte w rozdziale III. Samo podejście Habilitanta do podjętego problemu badawczego jest – w świetle powyższych uwag – oryginalne na tle typowych monografii naukowych, wyposażonych w obszerne części poświęcone przedstawieniu reprezentatywnych poglądów w omawianej kwestii oraz dyskusji z poglądami zastanymi w literaturze przedmiotu.

Brak pogłębionej dyskusji z zastanymi koncepcjami i poglądami dr W. Dziędziak tłumaczy zbędnością „powtarzania znanych i dobrze opracowanych zagadnień” (s. 10). Z kolei dopełniające jedynie znaczenie analizy pojęciowej wynika z traktowania słuszności i jej wyznaczników nie w kategoriach zdań analitycznych, odnoszonych do innych pojęć na gruncie danego języka, ale w kategoriach opisu syntetycznego, odnoszącego się do rzeczywistości społecznej. Zgodnie bowiem z aksjomatycznym założeniem monografii, słuszność (i prawo słusne) należy do bytu obiektywnie istniejącego w życiu społecznym; opis tego bytu w kategoriach językowych jest kwestią wtórną. Fundamentalnym czynnikiem obiektywnego bytu społecznego jest człowiek (osoba ludzka). Człowieka Habilitant ujmuje aksjomatycznie jako „byt nie tylko fizyczny, cielesny, ale i duchowy, obdarzony przynależną mu istotowo godnością przyrodzoną, nieutralną” (s. 10). Z tego aksjomatycznego założenia wyprowadza on i rozwija (w rozdz. II) tezę, że odkrycie i całościowe przedstawienie słuszności wymaga oparcia analizy prawa słusznego na „prawdzie o człowieku”. I właśnie prawda o człowieku, wraz z pozostałymi trzema wyznacznikami prawa słusznego, powinna ukierunkowywać stanowienie i stosowanie prawa w organizacji państwowej. Także te rozważania (zawarte w rozdziałach III, IV i V) zostały oparte na aksjomatycznych przesłankach.

Wyznaczniki prawa słusznego są obiektywnym bytem, wywodzonym z bytu człowieka i prawdy o tym bycie. Stoją one ponad władzą państwową, a treściowo są od niej w pełni niezależne. Prowadzone w rozdziałach IV i V rozważania odnoszą się, w mojej ocenie, do wybranych kwestii, jakie są uzasadnione – w przekonaniu Habilitanta – ich znaczeniem dla prawdy o człowieku, w tym dla gwarantowania jego godności. Taką kwestią jest prawo do

życia od chwili poczęcia, analizowane obszernie zarówno z punktu widzenia treści tego prawa, jak też współczesnych zagrożeń dotyczących zwłaszcza poczęcia istoty ludzkiej. Stąd wynikają analizowane w monografii słusznościowe granice stanowienia prawa. Zdecydowanie mniejszą wagę dr W. Dziedziak przywiązuje do ochrony człowieka od chwili narodzin, a także do uwarunkowań i celów działalności prawodawczej regulującej aktywność życiową człowieka oraz skomplikowane relacje między jednostkami ludzkimi oraz ich wspólnotami a władzą publiczną w państwie. W ostatnim rozdziale Habilitant poddał analizie uwarunkowania i kierunki stosowania prawa z uwagi na wyznaczniki stosowania prawa. Cenną częścią monografii jest wynikająca z tej analizy próba budowy takiego modelu stosowania prawa, jaki gwarantowałby urzeczywistnienie wyznaczników prawa słusznego. Urzeczywistnienie tych wyznaczników pozwoliłoby na stwierdzenie, że decyzja finalna stosowania prawa (bez względu na typ stosowania prawa) jest decyzją słuszną. Zasięg oddziaływania tego modelu Habilitant określił jako uniwersalny, jednakże ze wskazaniem, iż jego egzemplifikacja została historycznie i przestrzennie ograniczona do współczesnego, polskiego systemu prawnego. Wskazane w monografii wyznaczniki prawa słusznego zostały w tej egzemplifikacji odniesione zwłaszcza do współczesnego, polskiego wymiaru sprawiedliwości. Mniejszą wagę w tym rozdziale dr W. Dziedziak przywiązał do swoistości innego, administracyjnego (bądź szerzej: niesądowego) typu stosowania oraz poszukiwania takich rozwiązań proceduralnych, jakie byłyby w stanie zapewnić słuszość decyzji administracyjnej (w sytuacji konfrontacji interesów publicznych wyznaczających tzw. dobro wspólne z interesami jednostkowymi jako podstawą jednostkowych miar słuszości rozstrzygnięcia administracyjnego). Brak szerszych rozważań dotyczących takich rozwiązań proceduralnych w procesach podejmowania decyzji prawnych Habilitant uzasadnił aksjomatycznie stwierdzeniem, że „sformalizowane procedury same w sobie nie są w stanie zapewnić słuszości tak w tworzeniu, jak i stosowaniu prawa. Słuszość nie wynika z procedur, nie wynika z formy” (s. 13 monografii).

Wskazane wyżej aksjomatyczne założenia oraz ograniczenia zawartej w monografii substancjalnej koncepcji prawa słusznego prowokują do podjęcia dyskusji naukowej, ale także ideologicznej oraz ustrojowo-politycznej z jej Autorem. Ten prowokacyjny naukowo charakter monografii można traktować zarówno jako zaletę, jak też wadę. Zaletę – bo zarówno istota analizowanego zagadnienia oraz przyjęty sposób analizy nie pozwalają na obojętność wobec przedstawionej koncepcji prawa słusznego. Wadę – bo trudno jest dyskutować z aksjomatyczną wizją prawa i jego słusznościowych podstaw. Aprobata bądź dezaprobatą zawartych w monografii tez wymagałaby bowiem uprzedniego rozważenia prawomocności (zasadności) przyjętych aksjomatycznych założeń. Wypada jednak zauważyć, że w obszarze nauk społecznych przyjmowanie założeń traktowanych jako aksjomaty oraz wartościowanie rzeczywistości społecznej jest dla wielu badaczy cechą decydującą o swoistości rozumienia naukowości badań prowadzonych w tym obszarze. Recenzowana monografia mieści się w takim właśnie rozumieniu swoistości nauk społecznych (w tym prawoznawstwa). Podkreślenia wymaga konsekwencja wywodów Habilitanta oraz relatywnie zwarty charakter prowadzonych przez niego wywodów. W konsekwencji stwierdzam, że przedstawione przez dr W. Dziedziaka osiągnięcie naukowe stanowi – w obecnej sytuacji prawoznawstwa, zwłaszcza polskiego – znaczny wkład do współczesnej teorii i filozofii

prawa polegający na oryginalnym rozwiązaniu istotnego społecznie i naukowo problemu badawczego.

Ad 2/ Ocena pozostałych osiągnięć naukowych dr W. Dziedziaka, uzyskanych po otrzymaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych (tj. po 28 czerwca 1999 r.) Habilitant opublikował jedną monografię (ocenioną w poprzednim punkcie recenzji jako osiągnięcie naukowe), szesnaście artykułów naukowych lub części/rozdziałów zbiorowych opracowań naukowych, a także dziewięć innych tekstów naukowych (dwa zbiory haseł encyklopedycznych - z których jeden został zamieszczony w kilkakrotnie wznawianej *Encyklopedii wiedzy politycznej*, kilka sprawozdań z konferencji naukowych oraz notę pośmiertną).

Zagadnienia objęte opracowaniami artykułowymi są skoncentrowane się wokół dwóch wątków: problematyki sankcji moralnych i prawnych oraz aksjologii porządku prawnego – a więc wątków z zakresu filozofii prawa. Sporadycznie Habilitant podejmował także kwestie z zakresu teorii prawa (w tym we wspomnianych wyżej hasłach encyklopedycznych). Artykuły dotyczące sankcji moralnych i prawnych (łącznie 6 opracowań artykułowych) można uznać za istotną część dorobku naukowego Habilitanta, stanowiącą kontynuację badań podjętych w rozprawie doktorskiej. Wniosek taki jest uzasadniony nie tylko jakością merytoryczną oraz solidnym warsztatem badawczym tej części dorobku dr W. Dziedziaka, ale także rzadkością zainteresowań problemami sankcjonowania norm tworzących system kontroli społecznej we współczesnym polskim prawoznawstwie. Zapoznając się z tym dorobkiem w porządku chronologicznym można zauważyć, że Habilitant przeszedł znamiennej ewolucję poglądów naukowych: od rozważań charakteryzujących się przewagą semantycznej analizy kluczowych pojęć sankcji moralnej i prawnej do kształtowania stanowiska, jakie można byłoby określić mianem realistycznego (substancjalnego/obiektywnego) ujęcia sankcji.

Jednym z kluczowych zagadnień analizowanych w ramach pierwszego wątku swoich badań jest kwestia związku mechanizmów sankcjonujących normy prawne z gwarantowaniem i ochroną wartości, leżących u podstaw porządku prawnego (w terminologii Habilitanta: systemu prawa). Sankcjonowanie norm pełni – jak wywodzi to dr W. Dziedziak – rolę mechanizmu internalizacji norm prawnych oraz gwarantowanych przez nie wartości. Punktem wyjścia tego wychowawczego oddziaływania mechanizmu sankcjonującego normy jest jednak motywacyjne działanie sankcji. Innym zagadnieniem analizowanym przez Habilitanta we wcześniejszych publikacjach było także sprzężenie działania norm moralnych i prawnych oraz złożoność sankcjonowania norm prawnych w sytuacji takiego sprzężenia. Tę część dorobku naukowego Habilitanta, stanowiącą kontynuację problematyki podjętej w rozprawie doktorskiej, można potraktować jako usystematyzowaną i rozwiniętą próbę odniesienia poglądów napotkanych w polskiej literaturze teoretyczno- i filozoficznoprawnej lat 60., 70. i 80. do koncepcji prawa L.Petrażyckiego. W późniejszych pracach poświęconych sankcjom prawnym oraz moralnym pojawił się również problem wpływu mechanizmu sankcjonowania

norm prawnych na skuteczność prawa (zwłaszcza w odniesieniu do tzw. skuteczności behawioralnej).

Kolejnym wątkiem, jaki pojawił się kilka lat po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, stała się problematyka podstaw aksjologicznych porządku prawnego. Habilitant poświęcił jej dziewięć swoich opracowań artykułowych, z których większość zawiera różnorodne zagadnienia słuszności jako jednej z metawartości prawa. Także te artykuły stanowią o istotności oraz oryginalności dorobku naukowego dr W. Dziedziaka; założenia i tezy sformułowane w tych opracowaniach zostały włączone do ocenionej w poprzednim punkcie monografii naukowej, zaproponowanej jako istotne osiągnięcie naukowe. Ocena tej części dorobku naukowego jest zbieżna ze wskazanymi w pierwszym punkcie recenzji niewątpliwymi zaletami, a także pewnymi słabościami wynikającymi z fundamentalistycznego (w ujęciu samego Habilitanta – substancjalnego) stanowiska w kwestiach aksjologii społecznej oraz aksjologii porządku prawnego. Niezależnie od dyskusyjności tez dotyczących słuszności oraz innych wartości „w znaczeniu substancjalnym” uważam, że określenie kilkunastoletniej aktywności naukowej dr W. Dziedziaka, owocującej serią zbieżnych tematycznie artykułów podejmujących problematykę aksjologii prawa - jako istotnej aktywności naukowej, jest w pełni uzasadnione. Takiego wniosku nie umniejsza skromna liczba publikacji naukowych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych. O istotności aktywności naukowej Habilitanta świadczy przede wszystkim istotność podejmowanych problemów naukowych (w zestawieniu z relatywnie rzadkim podejmowaniem tych problemów we współczesnej polskiej teorii i filozofii prawa), jak również fakt, że większość tych publikacji powstała w rezultacie wygłoszenia referatów na konferencjach naukowych oraz poddania ich pod dyskusję w środowisku polskich teoretyków i filozofów prawa. Także w tej części dorobku naukowego dr W. Dziedziaka można zauważyć ewolucję sposobu analizy wartości porządku prawnego: od przewagi analiz semantycznych pojęć odnoszących się do wartości do ukształtowania substancjalnej koncepcji wartości porządku prawnego, a w tym substancjalnej koncepcji prawa słusznego.

Podsumowując: dokonana wyżej ocena pozostałej części dorobku naukowego Habilitanta pozwala na stwierdzenie, że dorobek ten, znany i dyskutowany w polskim środowisku teoretyków i filozofów prawa, zasługuje na uznanie jako usystematyzowany i rozwinięty wkład dr W. Dziedziaka do tej części teorii i filozofii prawa, jaka tej związana z nauką o normach oraz o systemie kontroli społecznej. Początkowo dorobek Habilitanta w tym zakresie opierał się w dużej mierze na analizie pojęciowej, aby w późniejszej fazie rozwoju naukowego dr W. Dziedziaka zyskać także substancjalny charakter, odnoszony do wartości leżących u podstaw systemu prawnego, do instytucji tworzących system władzy publicznej w państwie oraz do wybranych kwestii socjologicznoprawnej analizy norm prawnych (w tym do skuteczności prawa).

Ad 3/ Ocena aktywności naukowej dr W. Dziedziaka.

Zaproponowana wyżej ocena dorobku naukowego Habilitanta znajduje potwierdzenie w ocenie jego aktywności naukowej. W działalności i badaniach naukowych dr W. Dziedziak może być określony jako typ badacza skoncentrowanego na własnym obszarze badawczym oraz preferującego samodzielną (samotną) pracę badawczą. Prace pisane we współautorstwie należą do wyjątków, ale nawet w tych wyjątkowych dziełach współautorskich wkład Habilitanta można określić jako przeważający. Być może zamiłowanie do samotnej pracy badawczej leży u podstaw braku przykładów jego uczestnictwa w zespołowych programach badawczych (zarówno krajowych, jak też międzynarodowych).

Powyższe stwierdzenia nie pozostają w sprzeczności z oceną aktywności konferencyjnej Habilitanta. W okresie od uzyskania stopnia naukowego doktora uczestniczył on w 24 kongresach, konferencjach i seminariach naukowych, z reguły aktywnie uczestnicząc w dyskusji naukowej oraz wygłaszając referaty. Przygotowywane na podstawie wygłoszonych referatów artykuły naukowe zawierają odniesienie do uwag polemicznych oraz propozycji, z jakimi spotkały się te referaty. Kilka z tych kongresów i konferencji były międzynarodowymi przedsięwzięciami naukowymi z zakresu teorii i filozofii prawa, pozostałe – konferencjami i seminariami ogólnokrajowymi. Podkreślenia wymaga aktywny udział dr W. Dziedziaka w cyklicznych zjazdach polskiego środowiska teorii i filozofii prawa; nie opuścił on żadnego zjazdu w czasie swej ponaddwudziestoletniej kariery naukowej, a w odniesieniu na większości z nich wygłosił referaty naukowe. Uzasadnia to stwierdzenie, że Habilitant oraz jego dorobek naukowy są dobrze znane polskiemu środowisku naukowemu, a ponadto – że spotkał się on z zainteresowaniem w tym środowisku.

Z innych osiągnięć Habilitanta, mocno związanych z jego dorobkiem naukowym oraz kierunkami aktywności naukowej, należy wymienić wieloletnie powierzanie mu prowadzenia znaczących zajęć dydaktycznych (wykładów, konwersatoriów i seminariów) z zakresu teorii i filozofii prawa, teorii państwa oraz podstaw prawoznawstwa. Dr W. Dziedziak był także współorganizatorem dwóch ogólnokrajowych konferencji naukowych. Od kilkunastu lat kieruje także Studencką Poradnią Prawną w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej, jest członkiem Rady Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych oraz Rady Naukowej Czasopisma „Klinika”. Pełnienie tych funkcji może być uznane jako wyraz uznania lubelskiego środowiska akademickiego oraz polskiego ruchu klinicznego nauczania prawa. Nie bez znaczenia dla oceny naukowo-dydaktycznej aktywności Habilitanta jest również zaznaczenie, że sprawdził się on jako sumienny i wymagający promotor ponad trzystu prac dyplomowych (magisterskich i licencjackich). Z uwagi na pozytywnie ocenioną aktywność dr W. Dziedziaka w odniesieniu do prowadzenia zajęć dydaktycznych (zwłaszcza wykładów i seminariów dyplomowych) uzasadnione jest stwierdzenie o jego doświadczeniu naukowo-dydaktycznym jako doświadczeniu odnoszonym do samodzielnego pracownika naukowo-dydaktycznego.

Ad 4/ Konkluzja.

Biorąc pod uwagę sformułowane wyżej oceny:

- dzieła naukowego przedstawionego przez dr W. Dziedziaka;
- pozostałych osiągnięć naukowych uzyskanych po otrzymaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych;
- aktywności naukowej Habilitanta

stwierdzam, że dorobek i aktywność naukowa dr W. Dziedziaka spełniają wymogi ustawowe, a tym samym mogą stanowić podstawę do nadania Habilitantowi stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych.

Andrzej Korybski